

Dejan Jović (ur.)

Liberalne teorije međunarodnih odnosa, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2014.

Pred nama je zbornik *Liberalne teorije međunarodnih odnosa*, objavljen 2014. u izdanju biblioteke Političke analize Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu. Sastoji se od dvanaest članaka o teoriji i praksi liberalizma u međunarodnim odnosima, a izradila ga je skupina politologa iz Zagreba i Beograda.

Uvodno poglavlje urednika Dejana Jovića udžbeničkog je karaktera. Kao što to često biva slučaj, osnove liberalizma gotovo je nemoguće objasniti bez da se prvotno prikaže sadržaj i kategorijalni aparat realizma. Dok je za realiste jedini nacionalni interes opstanak i samoočuvanje države, za liberalne su ključni pojmovi individualna sloboda i sloboda države. Prema liberalima, ljudi su po prirodi dobri i imaju određena prava kao ljudi, a ne samo kao državljani, s čime se pak ne bi složili realisti. Liberali ističu važnost međunarodnih zajednica jer su one stvarni izraz univerzalnosti. Takvo stajalište negira realistička pozicija jer se time relativizira važnost nacionalnih država. Tako Jović govori o „liberalno-realističkom“ paru, suprotstavljajući dvije velike teorijske perspektive. Na taj način Jović ne nameće liberalizam kao jedinstvenu i besprijekornu teoriju, već pruža čitateljima kritički aparat, ostavljajući im na izbor da se opredijele za jednu od argumentacija.

Petar Popović u drugom poglavlju izvrsno povezuje političku teoriju i međunarodne odnose u znanstvenom članku o „spornom Kantu“. Popović ističe važnost Kantovog klasičnog teksta *Prema vječnom miru* za koji tvrdi da ponajviše predmet interesa u liberalnim krugovima. Fokus je stavljen na tri definitivna članka o Vječnom miru. Kantova se ideja mira tumači kroz pravno uređenje za čiju je realizaciju potrebno međunarodno pravo koje proizlazi iz pojma univerzalnih ljudskih prava. To se pravo ozbiljuje isključivo pod uvjetom slobode uma, koja se ostvaruje ako djelujemo po naredbi uma ili prema Kantovom „kategoričkom imperativu“. Popović u svom tekstu upozorava na dvojbenost interpretacije Kantove međunarodne teorije te tvrdi da ga realistička, ali i liberalna škola mišljenja često krivo interpretira i selektivno iščitava.

U sljedećem poglavlju i Borna Zgurić prepoznaje važnost Kanta, s time da se prvenstveno fokusira na američku vanjsku politiku od Wilsona do Obame. Na taj način Zgurić potvrđuje Kantovu primjenjivost u suvremenoj interpretaciji međunarodnih odnosa. Preispitujući teoriju demokratskog mira kao podteoriju liberalizma koja se temelji na pretpostavci da demokratske države međusobno ne ratuju, autor tvrdi da se ona potječe iz Kantovog spisu o Vječnom miru. Upravo je Kant nadahnuo Wilsona u proklamaciji ideje o mesijanskoj ulozi Sjedinjenih Država o širenju demokracije u svijetu koju su nakon toga preuzeli i ostali američkih predsjednici. Zgurić upućuje na sličnost Busheve i Wilsonove retorike, s time da se Bushev pristup smatra tipičnim primjerom mesijanskog intervencionizma. Iako se isprva činilo da se Obama priklonio liberalizmu, njegova novija retorika upućuje na okret prema realizmu. Zgurić upozorava da se uloga Sjedinjenih Država kao „svjetskog vođe“ može lako dovesti u pitanje s obzirom na jačanje novih aktera poput Kine, Rusije i Brazila.

Livia Kardum četvrto poglavlje posvećuje najznačajnijem zagovorniku liberalnih načela, Woodrowu Wilsonu. Iz perspektive povijesti međunarodnih odnosa, Kardum ističe značajan Wilsonov doprinos od ranih studentskih i profesorskih dana pa sve do njegove uloge 28. američkog predsjednika. Slavni

američki mirovni program *Četrnaest točaka* trebao je zaustaviti krvavi rat u Europi i omogućiti ostvarivanje triju glavnih ideja: poštivanje načela nacionalnosti, ukidanje tajne diplomacije i stvaranje Lige naroda. Neuspješan u potpunoj realizaciji programa, Wilson je ostao zapamćen kao idealist i sanjar za mnoge, međutim Kardum ističe kako je on bio „umnogome ispred svojeg vremena“.

Žaklina Novčić u petom poglavlju daje povijesni pregled razvoja teze o trgovini i miru iz antičkih vremena sve do usporednog, suvremenog razvoja komercijalnog liberalizma. Autorica upućuje na podjele između klasičnih liberala o slobodnoj trgovini, između internacionalista i protekcionista, ali i navodi značajke i definicije osnovnih pojmova koji obilježavaju taj pristup. Fokus je stavljen na suvremenu argumentaciju o trgovini. S jedne strane ekonomsku, koja se odnosi na odvratanje od rata, a s druge strane na sociološku koja implicira izgradnju zajedništva. Iako priznaje moralnu privlačnost pristupa, Novčić tvrdi da problem predstavlja manjak adekvatne empirijske vrijednosti.

Dragan Živojinović u sljedećem poglavlju iznosi klasifikaciju liberalnih teorija međunarodnih odnosa: ekonomski, društveni, politički liberalizam i teorija demokratskog mira. Ipak, autor se prvenstveno fokusira na odnose vezanosti Sjedinjenih Država i Kine u 21. stoljeću i govori o njihovom uzajamnom ekonomskom uništenju u okvirima ekonomskog liberalizma. Odnosi nakon Hladnog rata analiziraju se u sklopu pojma *Kimerika*. Dvije ekonomije povezane su na način koji još nije zabilježen u svjetskoj povijesti što je jedna od ključnih kočnica izbijanja sukoba. Interesantan je Feldmanov termin hladnjikavi rat (*Cool War*) koji Živojinović ističe u svom zaključku. U „hladnjikavom“ svijetu trgovinske veze se ne prekidaju jer su u apsolutnom interesu i jedne i druge strane.

U sedmom poglavlju Marina Ilić analizira liberalni intergouvermentalizam koji je empirijski pokazao rastuću ulogu država članica u procesu političkog odlučivanja. Za razumijevanje tog pristupa ključan je Andrew Moravcik koji nastoji pokazati da nacionalne preferencije na međunarodnom planu imaju nedvojbeno nacionalne korijene. Moravcik je uspio spojiti tri različite teorije: liberalnu, ekonomsku teoriju pregovaranja i institucionalnu teoriju. Ilić zaključuje da su u liberalnom intergouvermentalizmu teorija i metode samo sredstva, a ne cilj istraživanja. Priznaje doprinos pristupu jer smatra da je moć europskih institucija još uvijek u rukama vlada i ne predstavlja njihovu zamjenu.

Osmo poglavlje Senade Šelo Šabić posvećeno je liberalnom intervencionizmu. Šelo Šabić se fokusira na posthladnoratovske „humanitarne“ intervencije. Upozorava na brojna neodgovorena pitanja. Koliko je etično koristiti vojnu silu kako bi se unaprijedio status ljudskih prava u nekoj zemlji? Glavni problem je nepostojanje adekvatnih institucionalnih struktura u postkonfliktnim državama. Bosna i Hercegovina samo je jedan od primjera. Usvajanjem novog koncepta „R2P“ (odgovornost za zaštitu) suverenost više nije apsolutna, već ona podrazumijeva odgovornost. Suradnja i međuovisnost u današnjem svijetu nisu utopističke vizije, već nužnost, zaključuje Šabić.

U devetom poglavlju Gordan Ivo Lazović analizira liberalnu teoriju i ideal kolektivne sigurnosti te pokazuje značajan rascjep između teorije i prakse. Autor upućuje na povezanost klasične liberalne tradicije i liberalne teorije međunarodnih odnosa. S obzirom da je klasična teorija puna idealističkih i utopističkih sadržaja liberalizam je neprimjenjiv. Za autora kolektivna sigurnost ostaje na razini neozbiljnog ideala. Autor se nije izričito opredijelio za realističku poziciju, već koristi komparativnu analizu kako bi njegova argumentacija dobila na snazi. Filip Ejodus u desetom poglavlju ipak pozitivnije

gleda na koncept kolektivne sigurnosti. Tvrdi da je „tronožac“ teorije liberalnog mira kojeg čine demokracija, trgovina i međunarodna organizacija doprinio redukciji nasilja te se očekuje da će se broj oružanih sukoba u budućnosti prepoloviti.

Slobodna međunarodna trgovina, kolektivna sigurnost i samostalnost država članica u odabiru domaćih ekonomskih i socijalnih politika kako bi se ublažile cikličke krize kapitalizma čine takozvani kompromis ukorijenjenog liberalizma. U jedanaestom poglavlju Božo Kovačević prikazuje izazove tog pristupa i pita se je li moguć novi kompromis ukorijenjenog liberalizma? Upozorava, u zapadna društva uvukli su se elementi društvene, političke i ekonomske stvarnosti Trećeg svijeta.

Posljednje poglavlje Predraga Simića nosi naziv *Postliberalni svijet?*. Simić analizira buduće izazove na međunarodnoj pozornici i nastoji predvidjeti kako će taj postliberalni svijet izgledati. U prvom planu su iznova aktualni odnosi Kine i Amerike. Autor se pita je li sinofobija opravdana. Detaljno su prikazane karakteristike suvremene američke vanjske politike, s fokusom na Obaminu doktrinu. Obama smatra da bi se u vođenju vanjske politike trebalo više oslanjati na Ujedinjene narode i međunarodno pravo. No ostaje upitno je koliko je realno da će Sjedinjene Države prestati biti *exceptional nation*. Oštro kritizirajući stanje na međunarodnoj sceni, Simić ističe uspon Kine, Rusije i Indije i ostavlja otvorenim pitanje o mogućnosti urušavanja poslijeratnog sustava međunarodnih odnosa.

Tekstovi koji čine ovaj zbornik progovaraju o mnogim temama koje zaokupljaju pažnju istraživača koji se bave međunarodnim odnosima. No, mora se primijetiti snažna neujednačenost radova. S obzirom da je jedan od njihovih ciljeva bio stvoriti „čitanku iz teorije međunarodnih odnosa“, udžbenički tekstovi trebali bi prevladavati u ovakvom tipu publikacije. Međutim, to ne znači da time zbornik gubi na kvaliteti. Kvaliteta upravo proizlazi iz raznolikosti pristupa autora koji pišu s vrlo različitih pozicija. Dok su se neki autori fokusirali na povezivanje klasične političke teorije i liberalne teorije međunarodnih odnosa, drugi su pisali iz perspektive povijesti međunarodnih odnosa, treći su se bavili političkom teorijom europske integracije, sigurnosnim studijima ili pak međunarodnom političkom ekonomijom. Unatoč rasponu tema, uočljiva je kombinacija udžbeničke literature i publikacije strogo znanstvenog karaktera, a ono što povezuje raznolike teme i autore upravo je liberalna teorija. Takva akademski mješavina omogućava studentima da uoče razliku u vrsti znanstvenih radova, ali povrh svega, daje odličan uvid u temeljno znanje liberalne škole mišljenja koje je neophodno za razumijevanje problematike međunarodnih odnosa danas. Ostaje neupitnim da je zbornik *Liberalne teorije međunarodnih odnosa* izvrstan doprinos liberalnoj teoriji, prema tome i međunarodnim odnosima, te političkoj znanosti općenito.

Apolonija Rihtarić, Fakultet političkih znanosti, Zagreb